

## اثر فرهنگ طبیعت گردی بر حفاظت از پارک‌های ملی

مهدی کروبی<sup>۱</sup>، فاطمه یآوری گهر<sup>۲</sup>، رضا سرخیل<sup>۳</sup>

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۹ - تاریخ پذیرش: ۹۸/۴/۹

### چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی اثر فرهنگ طبیعت گردی بر حفاظت از پارک ملی لار بوده است. روش پژوهش حاضر، توصیفی-پیمایشی بوده است و گردآوری داده‌ها به صورت میدانی انجام پذیرفت. جامعه آماری پژوهش، کلیه پژوهشگران (طبیعت گردان) پارک ملی لار در سال ۱۳۹۶ بودند که با توجه به محدود بودن جامعه آماری (بیش از ۱۰۰ هزار نفر)، نمونه آماری پژوهش بر اساس جداول آماری (کرجسی و مورگان) ۳۸۴ گردشگر با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی در دسترس تعیین شد که پس از توزیع و گردآوری داده‌ها و جدا نمودن پرسشنامه‌های ناقص و مخدوش، تحلیل آماری بر روی ۳۴۵ پرسشنامه انجام پذیرفت. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته‌ای بود که روایی صوری و محتوایی آن توسط ۱۱ تن از اساتید متخصصین حوزه گردشگری و محیط زیست تأیید و روایی سازه پرسشنامه نیز توسط تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی مورد بررسی قرار گرفت و پایایی ابزار از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه فرهنگ طبیعت گردی ( $\alpha=0/89$ ) و برای حفاظت از پارک ملی ( $\alpha=0/90$ ) به دست آمد. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی؛ میانگین، انحراف معیار و... از آمار استنباطی تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی و مدل پژوهش با استفاده از نرم‌افزارهای "اس پی اس اس" و "لیزرل" استفاده شد. نتایج این پژوهش نشان داد که متغیرهای احساس مسئولیت، اخلاق اجتماعی، هنجار سازی، آموزش، دانش و آگاهی و ارزش‌های سنتی و دینی بر رفتارهای محیط زیستی مؤثر هستند. به عنوان نتیجه‌ای کلی، می‌توان گفت که فرهنگ عامل تعیین‌کننده رفتارهای گردشگران در پارک‌های ملی است و رفتارهای زیست محیطی افراد بیک جامعه، ناشی از این عامل مهم است.

**واژگان کلیدی:** محیط زیست، پارک ملی، فرهنگ، گردشگری، طبیعت گردی، حفاظت.

۱ دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری، تهران، ایران (نویسنده مسئول)  
drkaroubi@gmail.com

۲ استادیار دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری، تهران، ایران

۳ کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری، تهران، ایران

## مقدمه

طبیعت گردی، یکی از بارزترین و پرطرفدارترین شاخه‌های گردشگری است و به هر نوع سفر به مکان‌های طبیعی گفته می‌شود. طبیعت گردی، در گروه‌های متنوعی دسته‌بندی می‌شود که اکوتوریسم یکی از آنهاست. بنا بر تعریف انجمن بین‌المللی بوم گردشگری<sup>۱</sup>، اکوتوریسم یا بوم گردشگری سفری مسئولانه به نواحی طبیعی است که به حفظ محیط‌زیست، پایداری و رفاه مردم محلی منجر می‌شود. اکوتوریسم، علاوه بر رابطه تنگاتنگ با محیط‌زیست، پیوند عمیقی نیز با فرهنگ دارد (کاریگان<sup>۲</sup>، ۲۰۱۱). بنا بر دیدگاه‌های مختلف، فرهنگ تعاریف گوناگونی دارد، اما یکی از عمومی‌ترین تعاریف آن عبارت است از: مجموعه‌ای از الگوهای رفتار اجتماعی، هنرها، اعتقادات، رسوم و سایر محصولات انسان و ویژگی‌های فکری یک جامعه یا ملت. فرهنگ، عامل اصلی و موتور توسعه پایدار و حفاظت از محیط‌زیست است. بهبود محیط‌زیست، زمانی حاصل خواهد شد که محیط طبیعی و فرهنگی انسان با هم مرتبط باشند. لازمه تحقق چنین هدفی، وجود اخلاق زیست‌محیطی در تمامی اقشار یک جامعه در یک کشور است. اخلاق زیست‌محیطی رفتار ایده‌آل بشر نسبت به محیط زندگی خود اعم از محیط طبیعی، محیط اجتماعی و فرهنگی است (کاریگان، ۲۰۱۱؛ شامبرز<sup>۳</sup>، ۲۰۰۹).

رشد سریع و افزایش روزافزون گردشگری و به‌خصوص طبیعت گردی در سال‌های اخیر با وجود این‌که اثرات مثبت اقتصادی فراوانی داشته و نقش مهمی را در احیا و متنوع‌سازی اقتصادی جوامع ایفا کرده است، اما درعین‌حال باعث شده تا افراد بیشتری نسبت به گذشته، طبیعت و محیط‌زیست را از نزدیک لمس کرده و به‌نوعی در تعارض با آن قرار بگیرند. این تعارض، به ایجاد تغییرات در محیط اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی نواحی نیز منجر می‌شود (شارپ و بارت<sup>۴</sup>، ۱۹۹۹). ازجمله پیامدهای مخرب زیست‌محیطی حاصل از گسترش گردشگری می‌توان به تخریب پوشش گیاهی، ازدیاد زباله‌ها، از بین رفتن آرامش حیات‌وحش و ناامن شدن محل زندگی آنها و ... اشاره کرد. محققان، دلایل عمده صدمات حاصل از

1. International Ecotourism Society
2. Carrigan
3. Chambers
4. Sharp & Barrett

گردشگری را عدم آگاهی، عدم حس مسئولیت‌پذیری، عدم آموزش صحیح و عواملی از این دست می‌دانند؛ بنابراین، توجه به این مهم که چگونه می‌توان با آموزش و ارتقاء سطح فرهنگ طبیعت‌گردان به پایداری و حفاظت زیست‌محیطی در مناطق حفاظت‌شده و پارک‌های ملی دست یافت، به‌عنوان مسئله‌ای اساسی مطرح می‌شود (بادسار و قاسمی، ۱۳۹۲). پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده، به‌نوعی نمادهای محیط‌زیست و طبیعت به‌حساب می‌آیند. پارک‌های ملی مناطق طبیعی به نسبت وسیع و دارای ویژگی‌های خاص و اهمیت ملی به لحاظ زمین‌شناسی، بوم‌شناسی، جغرافیای زیستی و چشم‌اندازهای زیبا هستند که با اهداف حفظ وضعیت زیستی و طبیعی، بهبود جمعیت گونه‌های جانوری و رویشگاه‌های گیاهی و همچنین بهره‌برداری تفریحی به وجود می‌آیند (سازمان حفاظت محیط‌زیست). همچنین، شایان ذکر است که به‌منظور حفاظت بنیادی از تنوع زیستی، ذخایر ژنتیکی، یکپارچگی اکولوژیک و چشم‌اندازها، فعالیت‌های مرتبط با بهره‌برداری‌های مصرفی و مسکونی در این مناطق مجاز نیست (کاظم‌لو، ۱۳۹۳).

اهمیت و نقش پارک‌های ملی از جنبه‌های گوناگون تحقیقاتی، پژوهشی، تفریحی و نیز حفظ تنوع زیستی بر هیچ‌کس پوشیده نیست و ترویج و اشاعه این ارزش‌ها از مؤثرترین راه‌های جلب حمایت مسئولین برای حفاظت مستقیم از پارک‌های ملی و ارزش‌های غیرقابل‌جانشین آن‌هاست (کاظم‌لو، ۱۳۹۳). از موارد اهمیت پارک‌های ملی می‌توان به کمک به حفاظت از حیات‌وحش و پایداری زیستی آن‌ها، حفظ چشم‌اندازها و مناطق بکر و دیدنی، حفظ تاریخ و تمدن گذشتگان و نحوه زیست آنان، پایداری و بقای اقوام و فرهنگ رایجشان و ایجاد امکان فعالیت‌ها و تفریحات سالم برای مردم اشاره کرد (کولیر<sup>۱</sup>، ۲۰۱۴).

علاوه بر موارد یاد شده، پارک‌های ملی ارزش اقتصادی بالایی دارند، به‌طوری‌که در استرالیا گردشگری طبیعت‌محور در پارک‌های ملی به‌طور متوسط حدود ۲۳ میلیارد دلار در سال درآمدزایی می‌کند. همچنین، پارک‌های ملی به دلیل عدم دخالت مردم و بکر بودن می‌توانند منابع آبی سالم و پاک در اختیار قرار دهند و هوای منطقه را سالم سازند. پارک‌های ملی، کتاب‌های زنده تاریخ‌اند که تاریخ فرهنگی چند هزارساله و طبیعی چندین میلیون ساله را در دل خود

جای داده‌اند. همچنین، این مواهب الهی تأثیر بسیاری بر سلامتی و کاهش استرس‌های محیطی دارند و استفاده‌های پزشکی متعددی، چه در زمینه گیاهان دارویی و چه در موارد دیگر پزشکی از آنها می‌شود (بکرت و اسونی<sup>۱</sup>، ۲۰۱۵). بالاتر از همه این‌ها، پارک‌های ملی به علت در برداشتن ناب‌ترین و باارزش‌ترین دارایی‌های طبیعی و فرهنگی یک کشور، می‌توانند باعث ایجاد غرور و همبستگی ملی شوند که این امر، تأثیرات بسیار مثبت اجتماعی را منجر خواهد شد و جامعه‌ای شاداب‌تر ایجاد خواهد کرد. حس همبستگی ملی، احساسی است که مفهوم تعیین هویت و وفاداری را در بردارد، بدین ترتیب در حس همبستگی ملی احساس مشترکی میان سرزمین و مردمان مختلف آن به وجود می‌آید بدون آن‌که آن‌ها از لحاظ فرهنگی و فضایی به هم نزدیک باشند. تمامی ارزش‌ها و موارد یاد شده ضرورت حفاظت از پارک‌های ملی و نگهداری آن برای نسل‌های آینده را خاطر نشان می‌کند و این‌که نسل ما تا چه میزان در برابر این هدیه‌های خداوندی در کشورمان و همچنین در برابر آیندگان مسئول است (منتصری و اشرف‌زاده، ۱۳۹۶).

با توجه به مطالب عنوان‌شده فوق؛ پارک ملی لار که مطالعه موردی تحقیق حاضر در آن انجام شده است، بین استان‌های تهران و مازندران واقع شده است و در دامنه جنوبی رشته کوه‌های البرز قرار دارد که در سال ۵۴ به پارک ملی تبدیل شد و دریاچه ۲۰ کیلومتری لار نیز یکی از مراکز تفریحی این منطقه است. این دره به دلیل کوه‌ها و ارتفاعات فراوان و وضعیت جوی نامتغیر از بارندگی و نزولات جوی نسبتاً مناسبی برخوردار است که عمدتاً به صورت برف مشاهده می‌شود. پارک ملی لار دارای دو اکوسیستم کوهستانی و آبی است. این منطقه دارای انواع گونه‌های گیاهی و جانوری است که در این میان ماهی قزل‌آلای خالدار که از نادرترین گونه‌های آبی جهان است بر اهمیت این پارک افزوده است. این پارک دارای چشم‌اندازهای بسیار زیبایی است. چشمه‌ها و رودخانه‌های پرآب و زیستگاه‌های امن در دو سوی این دره زیبا طراوت و جذابیت آن را دوچندان کرده است. در پوشش گیاهی این منطقه به علت چرای بی‌رویه تغییراتی صورت گرفته ولی به‌طور کلی پوشش گیاهی آن علف‌زار است که شامل بوته‌زارها، پوشش‌های آلیپی و شقایق وحشی است. از لحاظ حیات‌وحش جانوری نیز به دلیل

موقعیت ویژه کوهستانی و آبی دارای گونه‌های متفاوت و ارزشمندی از جمله پلنگ ایرانی، خرس قهوه‌ای، کل و بز، قوچ و میش، افعی دماوندی و البرزی، انواع پرندگان و بسیاری دیگر از گونه‌های ارزشمند است (سایت کویرها و بیابان‌های ایران<sup>۱</sup>، ۱۳۹۶). علاوه بر ورود دام‌های غیرمجاز و چرای بی‌رویه، مشکلات متعدد دیگری از جمله ساخت‌وسازهای بدون مجوز، شکار و صید، ورود انبوهی از گردشگران در فصلی از سال و ... سلامت پارک ملی لار را به خطر انداخته‌اند (خبرگزاری ایسنا<sup>۲</sup>، ۱۳۹۶).

با توجه به آن که فرهنگ در هر جامعه جریان دارد و رفتار و فعالیت‌های انسان‌ها بر اساس فرهنگشان است، لذا می‌توان از آموزش مناسب و جهت بخشیدن صحیح به فرهنگ عمومی زیست‌محیطی طبیعت‌گردان در راستای حفظ محیط‌زیست استفاده کرد. علاوه بر آن ارتقاء سطح فرهنگ طبیعت گردی می‌تواند سایر عوامل مخرب محیط‌زیست را نیز تحت‌الشعاع قرار داده و از بین ببرد. فرهنگ طبیعت گردی شامل فرآیندهایی است که منجر به رعایت تمام موارد آورده شده در تعریف اکوتوریسم می‌شود، از جمله حفظ زیست‌بوم، ارتقاء کیفیت محیط‌زیست، توجه به آداب و رسوم و فرهنگ مردم محلی، مشارکت در فعالیت‌های سودمند در منطقه، گردش بدون بر جای گذاشتن رد و ...، چنانچه سازوکارهایی اندیشیده شود تا شهروندان مسئولیتی را در این امر مهم بر گردن بگیرند و در حفظ محیط مشارکت داشته باشند، می‌توان گفت که راحت‌تر می‌توان به هدف اصلی که حفاظت از محیط‌زیست است، دست یافت. تصور می‌شود در صورتی که فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست در بین مردم نهادینه شود و هر فرد به مسئولیت خود در قبال محیط آگاه شود و به رعایت و اجرای وظایف خود پردازد، این امر محقق خواهد شد (نجف‌لو و همکاران، ۱۳۹۲). اکنون مسائل زیست‌محیطی به قدری دامنه پیدا کرده‌اند که قلمرو آن‌ها دیگر به مسائل فنی ختم نمی‌شود. امروزه مسائل زیست‌محیطی عمیقاً دارای مفهوم اجتماعی‌اند و در کل مسائل زیست‌محیطی ریشه فرهنگی دارند و به‌منظور پذیرش بافت‌های فرهنگی یک جامعه بایستی به‌صورت ساختاری با موضوع برخورد نمود. حفظ محیط‌زیست به مسائل زیادی ارتباط دارد که بزرگ‌ترین و مهم‌تری آن

۱. درگاه کویرها و بیابان‌های ایران / پارک ملی لار / [www.irandeserts.com](http://www.irandeserts.com)

2. [www.isna.ir](http://www.isna.ir)

مسئله فرهنگ اجتماعی است. در مسئله محیط‌زیست رفتارهای نابهنجار در ارتباط با محیط‌زیست به علت ناآشنایی با فرهنگ طبیعت‌گردی و عدم درک درست از اوضاع زیست‌محیطی حاکم بر جامعه و وضعیت اعتقادات فرهنگی مردم است زیرا مردم فرهنگ استفاده از منابع طبیعی و امکانات زیست‌محیطی و فرهنگ زیستن همراه با هم‌زیستی با طبیعت را نیاموخته‌اند و یا به‌درستی آن را درونی نکرده‌اند. تحقیقات نشان داده‌اند که اگرچه صنعت گردشگری بر محیط‌زیست متکی است، اما در حفظ و حراست از آن موفق نبوده است و شواهد فراوانی از صدمات اکولوژیکی و تخریب محیط‌زیست در اثر توسعه نسنجیده و بی‌رویه گردشگری وجود دارد (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۵). مطالعات پژوهشگرانی چون دانلاپ و ونلیر<sup>۱</sup> (۱۹۷۸)، باتل<sup>۲</sup> (۱۹۷۹)، برونر و هان<sup>۳</sup> (۲۰۰۳) و ... نشان می‌دهد که آگاهی زیست‌محیطی و شناخت عمومی زیست‌محیطی و آموزش صحیح و فرهنگ‌سازی در این حوزه از طریق ابزارهای مختلف از جمله رسانه می‌تواند مسائل و مشکلات این حوزه را کاهش داده و منجر به رفتارهای مسئولانه در برابر محیط‌زیست گردد. لذا پژوهش حاضر سعی بر آن دارد که به بررسی چند جنبه از عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط‌زیست بپردازد.

### پیشینه پژوهش

در زمینه پژوهش‌های انجام‌شده؛ صالحی و امام‌قلی (۱۳۹۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بین محل سکونت، وضعیت تأهل، گروه‌های سنی، آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی، ارتباط معنادار وجود دارد، درحالی‌که ارتباط جنسیت و رفتارهای زیست‌محیطی، معنادار نیست (صالحی و امام‌قلی، ۱۳۹۱). ویلوویت<sup>۴</sup> (۲۰۰۹) عنوان داشت که کنترل رفتاری درک شده از مشکلات زیست‌محیطی و همچنین مسئولیت نسبت به مشکلات زیست‌محیطی، ارتباط مثبت با رفتارهای حامی محیط‌زیست دارد. رفتارهای زیست‌محیطی با سن، آموزش و پرورش، سطح توسعه‌یافتگی و آموزش و پرورش، رابطه مثبت دارد. درحالی‌که با

1. Dunlap & Van liere
2. Buttel
3. Breuner & Hahn
4. Whiluweit

درآمد دارای رابطه معکوس است (ویلوویت، ۲۰۰۹). یون و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۱۳) در پژوهش خود عنوان داشتند که نگرش و کنترل رفتاری درک شده نسبت به تغییرات آب‌وهوا، اثر منفی بر روی رفتارهای حامی محیط‌زیست داشت؛ به‌علاوه کنترل رفتاری درک شده، اثر مثبت بر روی قصد انجام رفتارهای حامی محیط‌زیست داشته است (یون و همکاران، ۲۰۱۳). ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی بیان داشتند که جنسیت و هنجار اجتماعی زنان گردشگر بیش از مردان به هنجارها پایبند هستند (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۵). مولینا و همکاران<sup>۲</sup> (۲۰۱۳)، در پژوهش خود بیان داشتند که منابع رسمی و غیررسمی آموزش، جنسیت، انگیزه‌ها و نگرش‌ها بر رفتار طرفدار محیط‌زیست تأثیر دارد (مولینا و همکاران، ۲۰۱۳). حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹۳) تحقیقی را با عنوان "بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با رفتارهای زیست‌محیطی (مورد مطالعه؛ شهر یزد)" به انجام رساندند. یافته‌های تحقیق آن‌ها نشان داد که جنسیت، سرمایه فرهنگی و سبک زندگی، ارتباط معناداری با رفتارهای زیست‌محیطی دارند، درحالی‌که سن، وضع تأهل و تحصیلات، رابطه معناداری با رفتارهای زیست‌محیطی ندارند (حاجی‌زاده میمندی و همکاران، ۱۳۹۳). صالحی و امام‌قلی (۱۳۹۱)، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با وجود شرایط نامناسب و امکانات محدود زیست‌محیطی در استان کردستان رفتارهای مسئولانه زیست‌محیطی افراد مورد مطالعه در حد بالایی بوده است. علاوه بر این، یافته‌ها حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی افراد مورد مطالعه در حد نزدیک به متوسط است. آزمون فرضیه نشان می‌دهد که بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه مثبت و مستقیمی وجود دارد. به‌عبارت‌دیگر، با افزایش سرمایه اجتماعی، رفتارهای مسئولانه زیست‌محیطی نیز مسئولانه می‌شود (صالحی و امام‌قلی، ۱۳۹۱). مسعود و همکاران<sup>۳</sup> (۲۰۱۵)، در پژوهشی که بر روی ۴۰۰ شهروند مالزیایی انجام دادند بیان داشتند که ارتباط معناداری بین آگاهی، دانش، ادراک از خطر و نگرش به تغییرات آب‌وهوا و رفتارهای حامی محیط‌زیست وجود دارد. تأثیر متغیرهای فوق بر روی رفتار حامی محیط‌زیست با واسطه متغیر نگرش به تغییرات آب‌وهوا بود (مسعود و همکاران، ۲۰۱۵). صالحی و همکاران (۱۳۹۴)، پژوهشی را با عنوان "بررسی نگرش و رفتار مسئولانه دانشجویان

---

1. Yoon et al.

2. Molina

3. Masud et al

نسبت به محیط‌زیست (مطالعه موردی: دانشجویان استان مازندران)" به انجام رساندند. یافته‌های پژوهش آن‌ها بیانگر آن بود که رفتار زیست‌محیطی برحسب جنسیت و محل سکونت متفاوت است؛ مردان و روستاییان، رفتارهای مسئولانه‌تری نسبت به محیط‌زیست دارند (صالحی و همکاران، ۱۳۹۴). صالحی و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهشی که بر روی گردشگران شهر بوشهر در ایام نوروز انجام دادند به این نتیجه رسیدند که رفتارهای محیط‌زیستی ارتباط معناداری با متغیرهای جنسیت، تحصیلات، وضعیت تأهل، نوع اقامت، چگونگی مسافرت، نگرش محیط‌زیستی، ارزش‌های محیط‌زیستی، دانش محیط‌زیستی و مدت اقامت آنان ندارد (صالحی و همکاران، ۱۳۹۱). بادسار و قاسمی (۱۳۹۲)، در پژوهش خود بیان داشتند که عواملی مانند خانواده و رسانه ضمن دارا بودن اثر مستقیم روی احساس مسئولیت افراد نسبت به حفاظت محیط‌زیست می‌توانند به‌طور غیرمستقیم هم از طریق متغیر میانجی یعنی احساس مسئولیت اجتماعی افراد روی احساس مسئولیت افراد نسبت به محیط‌زیست ایفای نقش نمایند. همچنین نتایج نیز حاکی از تأیید نقش میانجی جزئی مسئولیت‌پذیری اجتماعی افراد در رابطه بین خانواده با احساس مسئولیت نسبت به حفاظت محیط‌زیست است (بادسار و قاسمی، ۱۳۹۲). صابری، لطفی و بختیاری (۱۳۹۴)، در پژوهشی عنوان نمودند که متغیرهای احساس مسئولیت، اخلاق اجتماعی، آموزش و ارزش‌های سنتی و دینی بر رفتارهای محیط‌زیستی مؤثر هستند اما با توجه به یافته‌های این تحقیق نشان داده شده است که متغیر هنجارسازی بر حفظ محیط‌زیست تأثیری ندارد در یک نتیجه کلی می‌توان گفت که فرهنگ عامل تعیین‌کننده رفتارهای افراد در یک جامعه است و رفتارهای زیست‌محیطی افراد یک جامعه نشئت گرفته از این عامل مهم است (صابری و همکاران، ۱۳۹۴). قیومی و همکاران (۱۳۹۱) در بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط‌زیست از دیدگاه شهروندان شهر تهران، به این نتیجه دست یافتند که هر پنج عامل آموزش و آگاهی، احساس مسئولیت، ارزش‌های دینی و سنتی، اخلاق اجتماعی و هنجارسازی در سطح ۰/۰۱ معنادار است به‌طوری که می‌توان گفت این پنج عامل از نظر شهروندان تهرانی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر حفظ محیط‌زیست در بین آن‌ها است. رتبه‌بندی عوامل مطرح‌شده نیز نشان داد اخلاق اجتماعی، آموزش و آگاهی، ارزش‌های دینی و سنتی، هنجارسازی و احساس



مسئولیت به ترتیب از تأثیرگذارترین تا ضعیف‌ترین عامل در بین شهروندان معرفی شده است (قیومی و همکاران، ۱۳۹۱).

باید اذعان نمود که خداوند طبیعت را برای بهره‌وری متعادل در اختیار انسان قرار داده، استعداد‌های لازم را در وجود وی به ودیعه نهاده است؛ اما انسان با رفتارهای ناصحیح خویش محیط‌زیست را تخریب کرده، این موضوع را به یکی از چالش‌های اساسی جهان معاصر تبدیل کرده است. انسان برای تأمین نیازهای خود به محیط‌زیست وابسته است. اگر محیط‌زیست قادر به این امر نباشد، امکان حیات برای بشر وجود نخواهد داشت. وضعیت کنونی محیط‌زیست مطلوب نیست. عوامل به وجود آورنده این وضعیت نامطلوب متعددند. برخی عوامل مانند تغییر اقلیم از کنترل انسان خارج‌اند. اما برخی دیگر مانند تخریب و سوزاندن جنگل‌ها، آلودگی هوا، آلودگی آب رودخانه، دریاها و اقیانوس‌ها، خشکاندن تالاب‌ها و مواردی از این قبیل، نتیجه طرز تعامل انسان با محیط‌زیست هستند. نهادهای آموزشی در ارتباط با عوامل مذکور می‌توانند نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشند. مطالب مذکور نشان می‌دهند که آموزش محیط‌زیست در هر دو حالت امری ضروری است. آموزش نیز معمولاً بر اساس هدف‌های از قبل تدوین شده، صورت می‌گیرد. دلیل دوم ضرورت تعیین حفاظت از محیط‌زیست به‌عنوان هدفی تربیتی آن است که دانشمندان بسیاری از معضلات محیط‌زیست را ناشی از پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم رفتار انسان می‌دانند. از جمله متغیرهای مهم برای پیش‌بینی رفتار انسان، دانش فرد درباره مسائل محیط‌زیستی است. دانش به‌منزله ضرورتی برای انجام موفقیت‌آمیز فعالیت‌های انسان قلمداد می‌شود. اگرچه دانش همیشه تأثیر مستقیم بر رفتار ندارد، اما مکانیسم‌های تسهیل‌کننده تغییر رفتار را تقویت می‌کند (کرگ<sup>۱</sup>، ۲۰۱۹). مطالعات متعدد تأثیر دانش بر افزایش رفتار محافظت از محیط‌زیست را مورد تأیید قرار داده‌اند (لازارینی و همکاران<sup>۲</sup>، ۲۰۱۸). برخی دیگر دانش و اطلاعات را از پیش‌شرط‌های ضروری ایجاد و تغییر نگرش می‌دانند یعنی این که دانش نوع نگرش انسان را نسبت به محیط‌زیست تحت تأثیر قرار می‌دهد. نحوه نگرش و تفکر فرد باعث رفتارهای محیط‌زیستی خاصی در وی می‌شود. بنابراین انسان روابط خود را با محیط‌زیست با توجه به دانش و شناختی که از آن کسب می‌کند، تنظیم می‌نماید.

---

1. Craig

2. Lazzerini et al

## روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی و بر اساس هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی<sup>۱</sup> است و گردآوری داده‌ها به شکل میدانی انجام شد. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه گردشگران (طبیعت گردان) پارک ملی لار بودند که با توجه به نامحدود بودن جامعه آماری (بیش از ۱۰۰ هزار نفر)، نمونه آماری پژوهش، بر اساس جداول آماری (کرجسی و مورگان<sup>۲</sup>) ۳۸۴ گردشگر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس تعیین شد. پس از توزیع پرسشنامه‌ها و گردآوری داده‌ها و جدا نمودن پرسشنامه‌های مخدوش و ناقص به تعداد ۳۹ عدد، تجزیه و تحلیل آماری بر روی ۳۴۵ پرسشنامه انجام پذیرفت. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته‌ای بود که از ۳ بخش تشکیل شده بود. در بخش اول پرسشنامه، ویژگی‌های جمعیت شناختی<sup>۳</sup> با ۵ سؤال جنسیت، رده سنی، سطح تحصیلات، وضعیت اشتغال و میزان درآمد ماهانه نمونه‌های پژوهش بود. بخش دوم پرسشنامه مربوط به سنجش فرهنگ طبیعت گردی به‌عنوان متغیر مستقل با ۱۸ سؤال بود که در ۵ مؤلفه احساس مسئولیت (۳ سؤال)، اخلاق اجتماعی (۳ سؤال)، هنجارسازی (۳ سؤال)، آموزش، دانش و آگاهی (۳ سؤال) و ارزش‌های سنتی و دینی (۶ سؤال) بود. بخش سوم پرسشنامه مربوط به متغیر حفاظت از پارک‌های ملی به‌عنوان متغیر وابسته بود که با ۱۰ سؤال مورد ارزیابی قرار گرفت. سؤالات پرسشنامه مربوط به متغیرهای فرهنگ طبیعت گردی و حفاظت از پارک‌های ملی بر اساس مقیاس پنج ارزشی لیکرت (خیلی زیاد=۵ تا خیلی کم=۱) تهیه و تنظیم شده بودند. با توجه به اینکه پرسشنامه پژوهش حاضر محقق ساخته بود؛ برای تعیین روایی صوری و محتوایی<sup>۴</sup> ابزار، پرسشنامه پژوهش برای اخذ نظرات و پیشنهادها در اختیار ۱۱ نفر از اساتید و متخصصین حوزه گردشگری و محیط‌زیست قرار گرفت و مورد تأیید قرار گرفت و برای بررسی روایی سازه<sup>۵</sup> ابزار نیز از طریق تحلیل عاملی اکتشافی<sup>۶</sup> به‌منظور سنجش روایی سازه از نوع واگرا استفاده و

1. Applied Research
2. krejcie & Morgan Table
3. Demographic characteristics
4. Face and Content Validity
5. Construct Validity
6. Exploratory factor analysis(EFA)

برای آزمون مدل‌های اندازه‌گیری و اطمینان از صحت آن‌ها از تحلیل عاملی تأییدی<sup>۱</sup> (روایی سازه همگرا) استفاده شد. همچنین به منظور سنجش پایایی<sup>۲</sup> (همسانی درونی) ابزار اندازه‌گیری از ضریب آلفای کرونباخ<sup>۳</sup> استفاده شد که برای متغیر فرهنگ طبیعت‌گردی ( $\alpha=0/89$ ) و برای ابزار حفاظت از پارک ملی ( $\alpha=0/90$ ) به دست آمد که حاکی از مطلوبیت ثبات ابزارهای اندازه‌گیری دارد. سایر ضرایب آلفای کرونباخ مؤلفه‌های فرهنگ طبیعت‌گردی در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. پایایی ابزار پرسشنامه حفاظت از پارک ملی و فرهنگ طبیعت‌گردی و مؤلفه‌های آن

پایایی	متغیرها
۰/۹۱	احساس مسئولیت
۰/۸۲	اخلاق اجتماعی
۰/۸۷	هنجارسازی
۰/۸۹	آموزش، دانش و آگاهی
۰/۸۴	ارزش‌های سنتی و دینی
۰/۹۰	حفاظت از پارک ملی

در این مطالعه پس از اخذ مجوز سازمان حفاظت از محیط‌زیست؛ پژوهشگر به پارک ملی لار مراجعه نموده و به صورت تصادفی، طبیعت‌گردان در دسترس را انتخاب، پرسشنامه را توزیع و سپس جمع‌آوری نموده است. در مواقعی که پاسخ‌دهنده نیاز به کمک یا توضیح برای واضح‌تر شدن سؤال داشت، پژوهشگر وی را راهنمایی نمود. کلیه پرسشنامه‌ها در مدت‌زمان یک ماه تکمیل و برای تجزیه و تحلیل به نرم‌افزار وارد شد.

تجزیه و تحلیل حاصل از این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار آماری اس پی اس اس<sup>۴</sup> در دو سطح آمار توصیفی<sup>۵</sup> و استنباطی<sup>۶</sup> در سطح معناداری ( $P=0/05$ ) استفاده شد. در بخش آمار توصیفی مشخصه‌های آماری مانند فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار، همچنین تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی مورد استفاده قرار گرفت. تحلیل عاملی اکتشافی با استفاده از نرم‌افزار آماری

1. Confirmatory Factor Analysis (CFA)
2. Reliability
3. Cronbach's alpha coefficients
4. Statistical package for social science (SPSS)
5. Descriptive Statistics
6. Inferential statistics

اس پی اس اس نسخه ۲۱ و تحلیل عاملی تأییدی از طریق نرم افزار لیزرل<sup>۱</sup> صورت گرفت. برای آزمون ارتباط بین متغیرهای پژوهش از روش معادلات ساختاری و به طور اخص تحلیل مسیر استفاده شد. تحلیل مسیر (مدل ساختاری) تکنیکی است که روابط بین متغیرهای تحقیق (مستقل، میانجی، وابسته) را به طور هم زمان نشان می دهد. در این پژوهش هم زمان ارتباط بین متغیرها در قالب مدل اولیه صورت گرفت. به منظور ارزیابی مدل فرضی، ابتدا با استفاده از روش بیشینه احتمال، پارامترها برآورد می گردد. پارامترهای برآورد شده شامل ضرایب تأثیر هستند. در نهایت شاخص های ارزشیابی برازندگی مدل و شکل مدل برازش شده گزارش شده است.

### یافته ها و نتایج پژوهش

نتایج آمار توصیفی پژوهش نشان داد که جنسیت ۵۷/۴٪ (۱۹۸ نفر) از نمونه ها مرد و ۴۲/۶٪ (۱۴۷ نفر) از نمونه های پژوهش را زنان تشکیل می دادند. همچنین به لحاظ رده سنی نمونه های پژوهش، ۳۱/۰۱٪ (۱۰۷ نفر) بین رده سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، ۲۴/۹۲٪ (۸۶ نفر) بین ۴۱ تا ۵۰ سال، ۲۰/۵۷٪ (۷۱ نفر) بین رده سنی ۲۱ تا ۳۰ سال، ۱۷/۳۹٪ (۶۰ نفر) بین رده سنی ۵۱ تا ۶۰ سال، ۳/۸٪ (۱۳ نفر) بیشتر از ۶۱ سال و ۲/۳۱٪ (۸ نفر) کمتر از ۱۹ سال سن داشتند. سایر ویژگی های جمعیت شناختی نمونه های پژوهش از قبیل سطح تحصیلات، وضعیت اشتغال و میزان درآمد ماهیانه در جدول ۲ به تفصیل آورده شده است.

جدول ۲. توزیع و درصد فراوانی گروه نمونه بر حسب سطح تحصیلات، وضعیت اشتغال و میزان درآمد

#### ماهیانه

ویژگی های جمعیت شناختی	فراوانی	درصد فراوانی
سطح تحصیلات	زیر دیپلم	۱۲
	دیپلم	۵۷
	کاردانی	۷۰
	کارشناسی	۱۳۸
	کارشناسی ارشد	۶۰
	دکتری	۸

1. linear structural relations (Lisrel)

درصد فراوانی	فراوانی	ویژگی‌های جمعیت شناختی	
۲۴/۱	۸۳	شاغل	
۱۵/۱	۵۲	بیکار	
۹/۹	۳۴	در حال تحصیل	
۲۱/۳	۷۴	دارای درآمد بدون شغل	
۲۹/۶	۱۰۲	خانه‌دار	
۲۴/۱	۸۳	کمتر از ۱ میلیون تومان	
۲۴/۹	۸۶	بین ۱ تا ۳ میلیون تومان	
۴۸/۴	۱۶۷	بین ۳ تا ۶ میلیون تومان	
۲/۶	۹	بیشتر از ۶ میلیون تومان	
		وضعیت اشتغال	
		میزان درآمد ماهیانه	

با توجه به محقق ساخته بودن پرسشنامه پژوهش، به منظور ورود به مرحله تحلیل عاملی اکتشافی ابتدا کفایت داده‌ها سنجیده شد. آزمون کایزر میرالکین که به‌عنوان آزمون سنجش کفایت حجم نمونه معروف است بر اساس نتایج جدول ۳ مقدار  $KMO^1$  برابر با  $۰/۵۶۸$  بود که با توجه به بالا بودن این میزان قابلیت داده‌ها را برای دسته‌بندی نشان می‌دهد. آزمون کرویت بارتلت و سطح معنی داری متناظر با آن نشان می‌دهد که ماتریس داده‌ها یک ماتریس همبستگی بین متغیرها یک ماتریس واحد نیست و داده‌ها قابلیت انجام تحلیل عاملی را دارد.

جدول ۳. آزمون بارتلت و  $KMO$ 

معیار کایزر مایر برای کفایت حجم نمونه		
۰/۵۶۸		
۹۴۴/۹۰۰	خی دو	آزمون کرویت بارتلت
۳۷۸	درجه آزادی	
۰/۰۰۱	سطح معنی داری	

برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف اسمیرنوف (K-S) استفاده شد. با توجه به جدول فوق سطح معنی داری آزمون کولموگروف- اسمیرنوف متغیرهای پژوهش بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است ( $P \geq 0/05$ )؛ یعنی توزیع داده‌های متغیرها در این نمونه آماری نرمال است. با توجه به نتایج به دست آمده از آزمون کولموگروف اسمیرنوف، چون داده‌های پرسشنامه و شاخص‌ها نرمال هستند برای بررسی مدل مفهومی و انجام معادلات ساختاری و بررسی مدل‌های اندازه‌گیری، از نرم‌افزار لیزرل استفاده شد.

#### جدول ۴. نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنوف (K-S) برای بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش

متغیرها	نمره Z	سطح معنی داری	نتیجه آزمون
احساس مسئولیت	۳/۹۹	۰/۰۸۷	نرمال است
اخلاق اجتماعی	۲/۳۴	۰/۱۱۶	نرمال است
هنجارسازی	۲/۹۳	۰/۱۰۳	نرمال است
آموزش، دانش و آگاهی	۱/۸۲	۰/۰۹۵	نرمال است
ارزش‌های سنتی و دینی	۲/۱۸	۰/۳۲۱	نرمال است
حفاظت از پارک ملی	۱/۶۴	۰/۱۸۹	نرمال است

پس از انجام تحلیل عاملی و چرخش به روش واریماکس نهایتاً ۶ عامل شناسایی شدند که جدول ۵ میزان کل واریانس‌های تبیین شده توسط این عوامل شش‌گانه را نشان می‌دهد. نتایج این جدول حاکی از آن است که هر عامل توانسته چند درصد از واریانس مجموعه متغیرها را تبیین کند. در خروجی جدول، ۶ عامل با ارزش ویژه بالاتر از یک استخراج شده است، بنابراین از مجموع ۲۸ گویه می‌توان آن را به ۶ عامل با مفاهیم خاص تقلیل داد. ارزش ویژه نخستین عامل برابر با ۱/۸۹۰ و برای عامل ششم برابر با ۱/۳۳۸ است. سهم عامل‌ها در تبیین واریانس نزولی است، یعنی عامل اول با ۶/۷۶۱ بیشترین سهم را در تبیین واریانس دارد. همچنین عامل ششم با ۴/۷۷۷ درصد کمترین سهم را در تبیین واریانس داشت به طوری که ۶ عامل استخراج شده می‌توانند در کل ۳۴/۳۳۱ درصد از واریانس متغیرها را تبیین کنند. پس از مشخص شدن تعداد بهینه عامل‌ها از میان مجموعه عوامل، به کمک مقادیر بار عاملی پس از

چرخش، گویه‌ها در عامل‌های استخراج شده دسته‌بندی گردید. به این منظور تنها متغیرهایی که بار عاملی آن‌ها ۰/۳ هستند مورد توجه قرار گرفتند.

جدول ۵. کل واریانس تبیین شده ۲۸ گویه در ۶ عامل اکتشافی

مؤلفه‌ها	مقادیر ویژه اولیه			مقادیر ویژه عوامل استخراجی بدون چرخش			مقادیر ویژه عوامل استخراجی با چرخش		
	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی
1	۲/۳۴۲	۸/۳۶۴	۸/۳۶۴	۲/۳۴۲	۸/۳۶۴	۸/۳۶۴	۱/۸۹۰	۶/۷۶۱	۶/۷۵۱
2	۱/۸۵۴	۶/۶۲۲	۱۴/۹۸۷	۱/۸۵۴	۶/۶۲۲	۱۴/۹۸۷	۱/۷۳۶	۶/۲۰۰	۱۲/۹۵۲
3	۱/۸۴۶	۶/۵۹۴	۲۱/۵۸۰	۱/۸۴۶	۶/۵۹۴	۲۱/۵۸۰	۱/۶۶۵	۵/۹۴۶	۱۸/۸۹۸
4	۱/۵۸۶	۵/۶۶۴	۲۷/۲۴۵	۱/۵۸۶	۵/۶۶۴	۲۷/۲۴۵	۱/۶۱۵	۵/۷۶۸	۲۴/۶۶۶
5	۱/۴۵۵	۵/۱۹۵	۳۲/۴۴۰	۱/۴۵۵	۵/۱۹۵	۳۲/۴۴۰	۱/۳۶۹	۴/۸۸۸	۲۹/۵۵۴
6	۱/۲۹۱	۴/۶۱۲	۳۷/۰۵۲	۱/۲۹۱	۴/۶۱۲	۳۷/۰۵۲	۱/۳۳۸	۴/۷۷۷	۳۴/۳۳۱
7	۱/۲۲۸	۴/۳۸۶	۴۱/۴۳۸						
8	۱/۲۱۹	۴/۳۵۲	۴۵/۷۹۰						
9	۱/۱۶۸	۴/۱۷۱	۴۹/۹۶۱						
10	۱/۰۵۶	۳/۷۷۳	۵۳/۷۳۴						
11	۱/۰۲۹	۳/۶۷۵	۵۷/۴۰۹						
12	۰/۹۹۴	۳/۵۵۰	۶۰/۹۵۹						
13	۰/۹۶۸	۳/۴۵۶	۶۴/۴۱۵						
14	۰/۹۱۹	۳/۲۸۱	۶۷/۶۹۶						
15	۰/۸۷۲	۳/۱۱۴	۷۰/۸۰۹						
16	۰/۸۵۹	۳/۰۶۸	۷۳/۸۷۸						
17	۰/۸۳۹	۲/۹۹۷	۷۶/۸۷۴						
18	۰/۷۷۲	۲/۷۵۸	۷۹/۶۳۲						
19	۰/۷۳۰	۲/۶۰۶	۸۲/۲۳۸						
20	۰/۶۸۵	۲/۴۴۸	۸۴/۶۸۶						

ردیف	مقادیر ویژه اولیه			مقادیر ویژه عوامل استخراجی بدون چرخش			مقادیر ویژه عوامل استخراجی با چرخش		
	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی
21	۰/۶۵۷	۲/۳۴۸	۸۷/۰۳۴						
22	۰/۶۳۷	۲/۲۷۷	۸۹/۳۱۰						
23	۰/۶۱۸	۲/۲۰۶	۹۱/۵۱۶						
24	۰/۵۲۸	۱/۸۸۵	۹۳/۴۰۲						
25	۰/۵۲	۱/۸۵۸	۹۵/۲۵۹						
26	۰/۴۹۱	۱/۷۵۴	۹۷/۰۱۳						
27	۰/۴۵۳	۱/۶۱۷	۹۸/۶۳۰						
28	۰/۳۸۳	۱/۳۷۰	۱۰۰/۰۰۰						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

جدول ۶ عوامل استخراج شده و بار عاملی بیشتر از ۰/۴ بر اساس چرخش واریماکس را نشان می‌دهد. بعضی از گویه‌ها در بیشتر از یک عامل دارای بار عاملی بالایی هستند که گویه مورد نظر به عاملی که نزدیکی بیشتری از لحاظ مفهوم نظری دارد، تعلق می‌گیرد. پس از انجام تحلیل عاملی اکتشافی، یافته‌های پژوهش نشان داد ۲۸ متغیر این تحقیق روی ۶ عامل کلی قابل تلخیص هستند یا به عبارتی بر روی ۶ عامل بارگذاری شده و بین آن‌ها مسیرهای معنی‌دار برقرار شده و سؤالات عوامل به شرح ذیل نام‌گذاری شد. عامل اول، احساس مسئولیت؛ عامل دوم، اخلاق اجتماعی؛ عامل سوم، هنجارسازی؛ عامل چهارم، آموزش، دانش و آگاهی؛ عامل پنجم، ارزش‌های سنتی و دینی و عامل ششم، حفاظت از پارک ملی.



جدول ۶. عامل‌های استخراج شده و بار عاملی بیشتر از ۰/۴ بر اساس چرخش واریماکس

سؤال	احساس مسئولیت	اخلاق اجتماعی	هنجارسازی	آموزش، دانش و آگاهی	ارزش‌های سنتی و دینی	حفاظت از پارک ملی
سؤال ۱	۰/۷۰۳					
سؤال ۲	۰/۶۹۵					
سؤال ۳	۰/۷۰۶					
سؤال ۴		۰/۵۵۹				
سؤال ۵		۰/۶۳۲				
سؤال ۶		۰/۶۰۱				
سؤال ۷			۰/۴۹۸			
سؤال ۸			۰/۵۱۹			
سؤال ۹			۰/۵۲۱			
سؤال ۱۰				۰/۴۳۰		
سؤال ۱۱				۰/۵۲۳		
سؤال ۱۲				۰/۴۹۳		
سؤال ۱۳					۰/۴۰۸	
سؤال ۱۴					۰/۴۰۰	
سؤال ۱۵					۰/۵۶۱	
سؤال ۱۶					۰/۴۲۴	
سؤال ۱۷					۰/۴۰۲	
سؤال ۱۸					۰/۴۶۳	
سؤال ۱۹						۰/۴۲۶
سؤال ۲۰						۰/۶۰۳
سؤال ۲۱						۰/۶۲۷
سؤال ۲۲						۰/۴۵۷
سؤال ۲۳						۰/۵۸۴
سؤال ۲۴						۰/۵۷۶

حفاظت از پارک ملی	ارزش‌های سنتی و دینی	آموزش، دانش و آگاهی	هنجارسازی	اخلاق اجتماعی	احساس مسئولیت
۰/۴۶۸					سؤال ۲۵
۰/۵۴۹					سؤال ۲۶
۰/۶۹۷					سؤال ۲۷
۰/۵۵۵					سؤال ۲۸

در جدول ۷ مقادیر بار عاملی گویه‌های متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد که همه بالای ۰/۳ است. همچنین مقادیر ضرایب معناداری (t) بیشتر از مقدار ۱/۹۶ بود که حاکی از معناداری گویه‌ها در پرسشنامه پژوهش حاضر دارد. سایر نتایج مربوط به میانگین، انحراف معیار و سطح معناداری که در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۷. جدول ضرایب استاندارد، ضرایب معناداری و سطح معناداری گویه‌های مؤلفه‌های پژوهش

مؤلفه‌ها	متغیر	بار عاملی	میانگین	انحراف معیار	ضرایب معناداری (T)	سطح معنی‌داری
احساس مسئولیت	مسئول بودن رعایت مسائل زیست‌محیطی مانند ریختن زباله، آسیب نرساندن به طبیعت، نشکستن شاخه درختان و ...	۰/۷۰۳	۴/۴۹	۰/۵۶	۶۴/۴۱	۰/۰۰۱
	تذکر در صورت مشاهده ناهنجاری‌های زیست‌محیطی مانند شکستن شاخه درختان، مصرف بی‌رویه و نابجای آب و منابع، ریختن زباله و ... توسط افراد دیگر	۰/۶۹۵	۴/۱۲	۱/۱۲	۶۸/۳۸	۰/۰۰۱
	مسئول بودن برای حفظ و نگهداری پارک ملی لار و در کل منابع طبیعی	۰/۷۰۶	۴/۰۳	۱/۱۴	۶۵/۷۰	۰/۰۰۱
اخلاق اجتماعی	کسب آگاهی و احترام به فرهنگ و اعتقادات مردم محلی	۰/۵۵۹	۳/۳۲	۱/۳۶	۴۵/۳۱	۰/۰۰۱

مؤلفه‌ها	متغیر	بار عاملی	میانگین	انحراف معیار	ضرایب معناداری (T)	سطح معنی‌داری
	خرید صنایع دستی به منظور حمایت از مردم محلی	۰/۶۳۲	۳/۸۷	۱/۳۱	۵۴/۸۷	۰/۰۰۱
	اطلاع و رعایت از قوانین و مقررات سازمان محیط‌زیست در پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده	۰/۶۰۱	۳/۶۱	۱/۲۲	۵۴/۶۷	۰/۰۰۱
	ایجاد خود الگوی مناسب از مسائل زیست‌محیطی برای اطرافیان	۰/۴۹۸	۴/۱۷	۱	۷۶/۹۲	۰/۰۰۱
هنجارسازی	نشر هنجارها و رفتارهای صحیح زیست‌محیطی مانند صرفه‌جویی، نریختن زباله و ...	۰/۵۱۹	۳/۷۵	۱/۱۶	۵۹/۷۲	۰/۰۰۱
	مسئولیت اجرایی طرح‌های زیست‌محیطی	۰/۵۲۱	۳/۳۳	۱/۳۱	۴۶/۹۸	۰/۰۰۱
	الزام به مطالعه مطالب مرتبط با محیط‌زیست	۰/۴۳۰	۲/۵۵	۱/۲۸	۳۶/۸۹	۰/۰۰۱
آموزش، دانش و آگاهی	مشاهده مستندهای طبیعت، حیات‌وحش و برنامه‌های زیست‌محیطی از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی	۰/۵۲۳	۳/۱۲	۱/۴۴	۴۰/۲۹	۰/۰۰۱
	علاقه‌مند به شرکت در دوره‌های مرتبط با محیط‌زیست و طبیعت‌گردی	۰/۴۹۳	۲/۷۲	۱/۱۷	۴۳/۰۵	۰/۰۰۱
	اهمیت محیط‌زیست در شهر محل تولد/ زندگی شما برای مردم	۰/۴۰۸	۳/۲۶	۱/۴۲	۴۲/۴۰	۰/۰۰۱
ارزش‌های سنتی و دینی	میل به شکار در میان اقوام، آشنایان و همشهریان در شهر محل تولد/ زندگی‌تان	۰/۴۰۰	۳/۷۷	۱/۲۶	۵۵/۴۱	۰/۰۰۱
	اهمیت هنجارهای سنتی در شهر محل	۰/۵۶۱	۴/۲۱	۲/۷۲	۲۸/۷۵	۰/۰۰۱

مؤلفه‌ها	متغیر	بار عاملی	میانگین	انحراف معیار	ضرایب معناداری (T)	سطح معنی‌داری
	تولد/ زندگی شما برای مسائل زیست‌محیطی					
	میزان آگاهی شما از توصیه‌ها و دستورات دین مبین اسلام در خصوص اهمیت محیط‌زیست	۰/۴۲۴	۲/۸۱	۱/۴۴	۳۶/۱۳	۰/۰۰۱
	میزان آگاهی شما از توصیه‌ها و دستورات سایر ادیان الهی در خصوص اهمیت محیط‌زیست	۰/۴۰۲	۱/۸۲	۱/۱۵	۲۹/۲۸	۰/۰۰۱
	رعایت دستورات اسلام در مورد خوش‌رفتاری با حیوانات	۰/۴۶۳	۴/۲۷	۰/۸۶	۹۱/۸۸	۰/۰۰۱
حفاظت از پارک‌های ملی	اهمیت جمع‌آوری زباله‌ها و باقیمانده وسایل پس از پایان گردش	۰/۴۲۶	۳/۰۵	۱/۳۹	۴۰/۶۶	۰/۰۰۱
	میزان آگاهی از اصول غذا ندادن به حیوانات وحشی (غیر اهلی) مانند پرندگان، قوچ و میش و ...	۰/۶۰۳	۲/۲۹	۱/۳۸	۳۰/۷۲	۰/۰۰۱
	اهمیت عدم برداشت اشیاء ظاهراً ارزشمند مانند سنگ‌ها، سفالینه‌ها و ...	۰/۶۲۷	۳/۸۶	۱/۱۱	۶۴/۷۰	۰/۰۰۱
	میزان صرفه‌جویی در مصرف منابع در دسترس آب، برق و ... در پارک ملی	۰/۴۵۷	۳/۶۱	۱/۲۲	۵۴/۷۷	۰/۰۰۱
	رعایت قوانین راهنمایی و رانندگی در مسیرهای پارک ملی	۰/۵۸۴	۳/۳۳	۱/۳۷	۴۵/۰۱	۰/۰۰۱
	رعایت دستورالعمل‌های تعیین‌شده از سوی سازمان حفاظت محیط‌زیست در پارک‌های ملی	۰/۵۷۶	۳/۴۱	۱/۳۵	۴۶/۸۷	۰/۰۰۱
	ممانعت از ایجاد آلودگی صوتی در پارک ملی	۰/۴۶۸	۳/۵۰	۱/۳۱	۴۹/۳۵	۰/۰۰۱

مؤلفه‌ها	متغیر	بار عاملی	میانگین	انحراف معیار	ضرایب معناداری (T)	سطح معنی‌داری
	تلاش برای پوشیدن لباس‌های هم‌رنگ طبیعت در پارک ملی	۰/۵۴۹	۲/۸۳	۱/۴۳	۳۶/۶۵	۰/۰۰۱
	استفاده از مسیرهای مشخص‌شده و پاکوب هنگام پیاده‌روی در پارک ملی	۰/۶۹۷	۳/۰۷	۱/۴۳	۳۹/۸۸	۰/۰۰۱
	میزان استفاده از وسیله نقلیه خود از مسیرهای مشخص‌شده	۰/۵۵۵	۳/۴۸	۱/۴۲	۴۲/۲۵	۰/۰۰۱

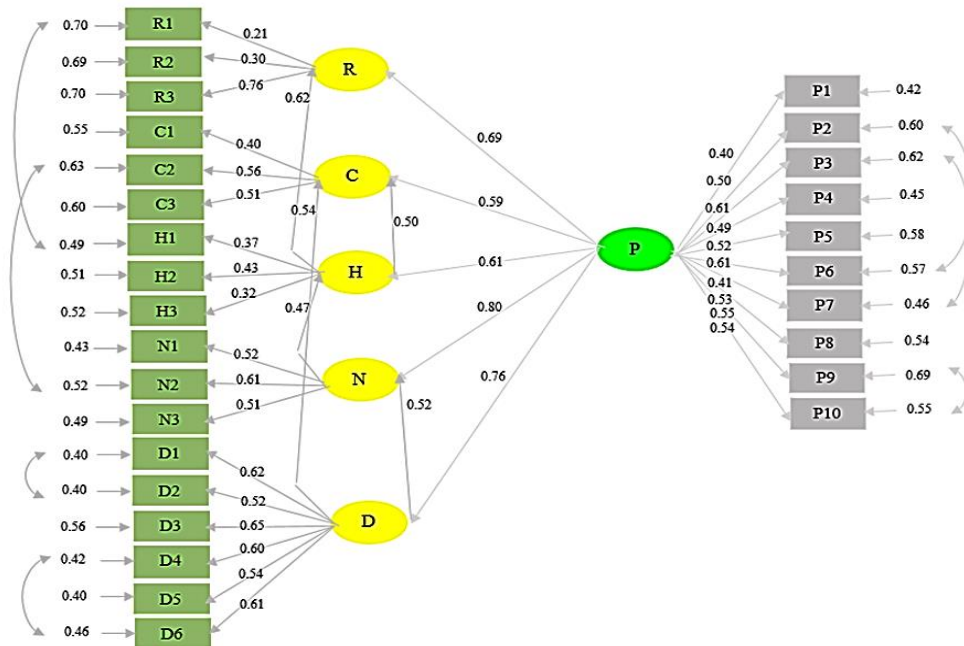
یافته‌های جدول ۸ نشان می‌دهد که ضرایب معناداری (t) تمامی مسیرهای مدل بر اساس گویه‌های مقیاس معنادار بوده و این مقادیر از ۷۳/۰۰ تا ۱۵۶/۲۹ در نوسان است. همچنین بررسی ضرایب استاندارد (بار عاملی) مدل تأییدی مرتبه دوم پرداخته و حاکی از آن است که عامل اخلاق اجتماعی با ضریب ۰/۵۹۸ کمترین تأثیر و عامل آموزش، دانش و آگاهی با ضریب ۰/۸۰۴ بیشترین تأثیر را در حفاظت از پارک ملی دارد.

#### جدول ۸. آماره‌های تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم برای متغیرهای پژوهش

متغیر	ضرایب استاندارد ( $\beta$ )	سطح معنی‌داری (P)	ضرایب معناداری (T)
احساس مسئولیت	۰/۶۹۷	۰/۰۰۱	۱۳۲/۷۸
اخلاق اجتماعی	۰/۵۹۸	۰/۰۰۱	۸۲/۱۸
هنجارسازی	۰/۶۱۷	۰/۰۰۱	۱۰۳/۸۲
آموزش، دانش و آگاهی	۰/۸۰۴	۰/۰۰۱	۷۳/۰۰
ارزش‌های سنتی و دینی	۰/۷۶۳	۰/۰۰۱	۹۱/۵۸
حفاظت از پارک ملی	۰/۶۲۷	۰/۰۰۱	۱۵۶/۲۹

هدف از برآزش کلی مدل آن است که مشخص شود تا چه حد کل مدل با داده‌های جمع‌آوری‌شده از جامعه ایرانی سازگاری یا توافق دارد. مجموعه وسیعی از معیارها و شاخص‌های برازندگی وجود دارند که می‌توانند برای اندازه‌گیری برآزش کل مدل مورد

استفاده قرار گیرند. در ادامه شاخص‌های برازش مدل تأییدی حفاظت از پارک ملی بررسی شده که در جدول ۹ و شکل ۱، نشان داده شده است.



Chi-Square=1045.86, df=1204, P-Value=0.00000, RMSEA=0.050

شکل ۱. مقادیر ضرایب استاندارد ( $\beta$ ) بارگذاری عاملی مسیر مؤلفه‌ها

شاخص‌های تطبیقی  $^1CFI$  و  $^2NFI$  به منظور بررسی قابل قبول بودن مدل بر مبنای مقایسه آن با مدل استقلال تدوین شده است که مقادیر بیشتر از ۰/۹ به عنوان مقادیر قابل قبول تفسیر شده‌اند. در این مدل شاخص فوق نشان می‌دهد که مدل از برازش مناسبی برخوردار است. شاخص برازش تطبیقی مقتصد  $^3PCFI$  نشان می‌دهد که آیا اقتصاد مدل رعایت شده است و برای مقادیر بیشتر از ۰/۶ به عنوان مقادیر قابل قبول تفسیر شده، در این مدل شاخص فوق نشان می‌دهد برازش مدل مناسب بوده است. شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده یا  $^4RMSEA$  نشان می‌دهد که آیا مدل تدوین شده را می‌توان قابل قبول دانست یا خیر؟ مقدار

1. Comparative Fit Index
2. Normed Fit Index
3. Parsimonious Comparative Fit Index
4. Root Mean Square Error of Approximation

این شاخص بین صفر تا یک متغیر است و هر چه مقدار آن کوچک‌تر باشد، مدل تدوین شده قابل قبول‌تر تلقی می‌گردد. در این مدل شاخص فوق نشان از برازش مناسب مدل دارد. در مجموع شاخص‌های ارائه شده، نشان می‌دهند که مدل تأییدی حفاظت از پارک ملی تأیید می‌گردد و مقیاس‌های فوق به‌خوبی معرف آن هستند. جدول ۹ به مهم‌ترین شاخص‌های برازش مدل و مقایسه آن‌ها با میزان معیار می‌پردازد.

به‌طور کلی یافته‌های جدول ۹ گویای آن است که مجموعه شاخص‌های برازش نشان از برازش مناسب مدل به داده‌ها دارد. برای بررسی شاخص‌های برازش نمی‌توان بر اساس یک شاخص تصمیم‌گیری کرد. بلکه باید بر اساس مجموعه‌ای از شاخص‌ها تصمیم‌گیری شود. مجموعه شاخص‌های ذکر شده نشان می‌دهد که برازش مدل مناسب بوده است؛ بنابراین با توجه به شاخص‌های برازش کل مدل می‌توان بیان نمود که عوامل فوق را می‌توان به‌عنوان عوامل مؤثر بر حفاظت از پارک ملی نام برد.

جدول ۹. شاخص‌های برازش مدل تأییدی بین فرهنگ طبیعت گردی با حفاظت از پارک ملی

شاخص‌های برازش	ملاک	مقادیر به‌دست‌آمده	برازش مدل
خی‌دو	هر چه کمتر باشد بهتر است	۲۰۸/۱۴۸	-
درجه آزادی (df)	-	۶۶	-
سطح معنی‌داری (P)	کمتر از ۰/۰۵	۰/۰۰۱	مناسب است
نسبت کای دو به درجه آزادی	بین ۲-۵	۳/۱۵۳	مناسب است
RMSEA	کمتر از ۰/۰۸ و ترجیحاً کمتر از ۰/۰۵	۰/۰۷۹	مناسب است
CFI	بیشتر از ۰/۹	۰/۹۸۱	مناسب است
NFI	بیشتر از ۰/۹	۰/۹۲۳	مناسب است
PCFI	بیشتر از ۰/۶	۰/۶۹۱	مناسب است

## بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج، بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با احساس مسئولیت، مربوط به رعایت مسائل زیست‌محیطی مانند نریختن زباله، آسیب نرساندن به طبیعت، شکستن شاخه درختان و ... و کمترین میانگین مربوط به احساس مسئولیت حفظ و نگهداری پارک ملی لار بوده است. همچنین تمامی مسیرهای مدل بر اساس گویه‌های مقیاس معنی‌دار بوده است.

بر اساس نتایج به‌دست آمده از یافته‌های پژوهش، بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با آموزش، دانش و آگاهی، مربوط به مشاهده مستندهای طبیعت، حیات‌وحش و برنامه‌های زیست‌محیطی از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی بود و کمترین میانگین نمره مربوط به الزام به مطالعه مطالب مرتبط با محیط‌زیست بوده است. همچنین تمامی مسیرهای مدل بر اساس گویه‌های مقیاس معنی‌دار بوده است. در بُعد آموزش، دانش و آگاهی، مشاهده مستندهای طبیعت، حیات‌وحش و برنامه‌های زیست‌محیطی از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی با ضریب ۰/۶۱۳ بیشترین وزن و علاقه‌مندی به شرکت در دوره‌های مرتبط با محیط‌زیست و طبیعت‌گردی با ضریب ۰/۵۱۴ کمترین وزن را در تعریف بُعد آموزش، دانش و آگاهی بر عهده دارد. نتایج این مطالعه با نتایج حاصل از مطالعه رضوانی (۱۳۹۳) همسو بوده است. در تمامی این مطالعات از آموزش و افزایش دانش به‌عنوان رکن اساسی حفظ محیط‌زیست یاد شده است. در تبیین این یافته می‌توان بیان نمود که امروزه با توجه به اینکه سطح تحصیلات گردشگران افزایش یافته، الگوی قدیمی مدیریت توریسم پاسخگوی رفع نیاز گردشگران و رضایت آن‌ها نیست. در این خصوص گردشگری آموزش محور و گردشگری دانش‌محور نقش بسزایی بازی می‌کنند. در این میان توسعه گردشگری آموزش محور و دانش‌محور در شاخه‌های طبیعت‌گردی نظیر اکو توریسم، ژئوتوریسم و ... که آگاهی و آموزش هر چه بیشتر گردشگران و به دنبال آن حفاظت از زمین، منابع طبیعی و گردشگری پایدار را به دنبال دارد، اهمیت زیادی دارد. از این رو باید در تدوین محتوای آموزشی، رفع نواقص و نحوه تدریس‌ها با اهل فن مشورت نموده و به بهترین شیوه آموزش‌های لازم را به جامعه ارائه نمود تا بتوان با ایجاد یادگیری خلاقانه بر حفاظت از محیط‌زیست توسط خود گردشگران افزود.



از دیگر نتایج این پژوهش، بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با ارزش‌های سنتی و دینی، مربوط به رعایت دستورات اسلام در مورد خوش‌رفتاری با حیوانات و کمترین میانگین نمره پاسخ به مربوط به میزان آگاهی گردشگران از توصیه‌ها و دستورات سایر ادیان الهی در خصوص اهمیت محیط‌زیست بوده است. بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با حفاظت از پارک ملی، مربوط به عدم برداشت اشیاء ظاهراً ارزشمند مانند سنگ‌ها، سفالینه‌ها و ... و کمترین میانگین نمره پاسخ مربوط به آگاهی از اصول غذا ندادن به حیوانات وحشی (غیر اهلی) مانند پرندگان، قوچ، میش و ... بوده است. همچنین تمامی مسیرهای مدل بر اساس گویه‌های مقیاس معنی‌دار بوده است. در بُعد ارزش‌های سنتی و دینی، عامل هنجارهای سنتی در اهمیت مسائل زیست‌محیطی در شهر محل تولد/زندگی گردشگران با ضریب  $0/658$  بیشترین وزن و عامل میل به شکار در میان اقوام، آشنایان و همشهریان در شهر محل تولد/زندگی گردشگران با ضریب  $0/521$  کمترین وزن را در تعریف بُعد ارزش‌های سنتی و دینی بر عهده دارد. نتایج این مطالعه با نتایج حاصل از مطالعه کریمی (۱۳۹۴)، همتی (۱۳۹۴)، قیومی (۱۳۹۱) و ادهمی (۱۳۹۰) همسو بوده است. در تمامی این مطالعات بیان شده که هر پنج عامل آموزش و آگاهی، احساس مسئولیت، ارزش‌های دینی و سنتی، اخلاق اجتماعی و هنجارسازی می‌تواند بر حفظ محیط‌زیست تأثیرگذار باشد. در تبیین این یافته می‌توان بیان نمود که عوامل فرهنگی، سنتی و دینی هر منطقه با صنعت گردشگری آن منطقه عجین شده و گردشگران ضمن آشنایی با آن‌ها ملزم به رعایت این عوامل نیز هستند؛ زیرا در غیر این صورت به واسطه هنجارشکنی‌ها، لطمات جبران‌ناپذیری را بر گردشگری آن منطقه ایجاد می‌نمایند. در واقع امروزه مردم دنیا فارغ از هر گونه تنش‌های سیاسی و اجتماعی می‌توانند فرهنگ‌ها و شیوه زندگی رایج میان قومیت‌های مذهبی یک ملت یا قوم میزبان را بهتر درک کنند و از نظر سازمان جهانی جهانگردی مذهب و زیارت اماکن مقدس در هر جامعه‌ای به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین انگیزه‌های سفر در عصر حاضر برای گردشگران شناخته شده است.

در بُعد احساس مسئولیت حفظ و نگهداری پارک ملی لار با ضریب  $0/767$  بیشترین وزن و انجام وظایف مرتبط با رعایت مسائل زیست‌محیطی مانند نریختن زباله، آسیب نرساندن به طبیعت، نشکستن شاخه درختان و ... با ضریب  $0/210$  کمترین وزن را در تعریف بُعد احساس

مسئولیت بر عهده دارد. نتایج این بخش از پژوهش، با نتایج حاصل از مطالعات صالحی (۱۳۹۱)، صالحی (۱۳۹۴)، بادسار (۱۳۹۲) و ویلویت (۲۰۰۹) همخوانی داشت. بر اساس این مطالعات، احساس مسئولیت و آگاهی‌های اجتماعی به گردشگران می‌تواند از حفاظت آنان از محیط‌زیست مفید واقع شود. در تبیین این یافته می‌توان بیان نمود که آموزش محیط‌زیست موجب افزایش دانش زیست‌محیطی و مهارت‌های لازم بر حفظ محیط‌زیست شده، همچنین آگاهی عمومی، نگرانی و مشکلات زیست‌محیطی موجود و تفکر انتقادی در زمینه محیط‌زیست باید ایجاد گردد. محیط‌زیست و منابع طبیعی به‌عنوان بستر توسعه، پشتوانه حیات طبیعی و میراث فرهنگی جامعه انسانی به شمار می‌رود. احساس مسئولیت بیانگر نوعی نگرش و مهارت است که مانند هر نوع نگرش و مهارت دیگر قابل آموختن است. مؤثرترین گام برای حفظ محیط‌زیست، ارزیابی رفتار و عملکرد مردم در رسیدن به اصول اولیه زندگی پایدار است، یعنی مردم باید رفتار خویش را در مواجهه با محیط‌زیست طوری مورد ارزیابی قرار دهند تا به منش ثابت و اصول همزیستی با طبیعت دست پیدا کنند؛ زیرا بهره‌وری صحیح از منابع و جلوگیری از تهي سازی مواهب طبیعی باعث پایداری زندگی می‌گردد. مسئولیت‌پذیری از ویژگی‌های اصیل انسان است که رشد و تکامل فرد و جامعه انسانی و حفاظت از طبیعت در گرو آن است. همچنین رابطه انسان با خود و طبیعت از طریق مسئولیت‌پذیری متعادل می‌گردد. برای ایجاد تغییر و تحول به‌منظور جلوگیری از تخریب محیط‌زیست و منابع طبیعی تجدیدشونده یکی از عوامل تسریع‌کننده مهم آموزش و افزایش مسئولیت‌پذیری افراد است. مسئولیت بشر نسبت به مسائل طبیعی و محیط‌زیست یک وظیفه اخلاقی است. لذا هر فرد موظف است حق حیات دیگران را محترم شمرده و نسبت به محیط‌زیست خود را مسئول احساس کند. با افزایش احساس مسئولیت در افراد، میزان حفظ محیط‌زیست و رفتارهای زیست‌محیطی افزایش می‌یابد. لذا ایجاد حس مسئولیت‌پذیری در گردشگران یکی از راهکارهای شناخته شده برای حفاظت از محیط‌زیست است.

همچنین بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با هنجارسازی، مربوط به خود الگوی مناسبی از مسائل زیست‌محیطی برای اطرافیان و کمترین میانگین مربوط به اولویت‌گذاری طرح‌های زیست‌محیطی در صورت دارا بودن مسئولیت اجرایی بود. همچنین تمامی مسیرهای مدل بر

اساس گویه‌های مقیاس معنی‌دار بوده است. در بُعد هماهنگی رسانه‌ها و عوامل بازاریابی، هنجارها و رفتارهای صحیح زیست‌محیطی مانند صرفه‌جویی، نریختن زباله و ... با ضریب ۰/۴۳۴ بیشترین وزن و عامل اولویت‌گذاری طرح‌های زیست‌محیطی در صورت دارا بودن مسئولیت اجرایی با ضریب ۰/۳۲۱ کمترین وزن را در تعریف بُعد هنجارسازی بر عهده دارد. نتایج این مطالعه با نتایج حاصل از مطالعه ابراهیمی (۱۳۹۵) و قیومی (۱۳۹۱) همسو بوده ولیکن با نتایج مطالعه صابری (۱۳۹۴) همسو نیست. در این مطالعه نتیجه‌گیری شده که تغییر هنجارسازی بر حفظ محیط‌زیست تأثیری ندارد و در یک نتیجه کلی می‌توان گفت که فرهنگ عامل تعیین‌کننده رفتارهای افراد در یک جامعه است و رفتارهای زیست‌محیطی افراد یک جامعه نشئت گرفته از این عامل مهم است. تفاوت در این نتیجه می‌تواند ناشی از محل مورد بررسی و فرهنگ و آداب نمونه مورد بررسی باشد. در تبیین این یافته می‌توان بیان نمود که ناهنجاری‌های گردشگران می‌تواند نه تنها بر محیط‌زیست بلکه برای افراد بومی و محلی تهدید بوده و مشکلاتی را ایجاد نماید. رفتارهای نامناسب و هنجارشکنی‌ها موجب می‌شود تا گردشگاه‌ها به محیطی ناامن برای خانواده‌ها تبدیل شده و بر کاهش طبیعت‌گردی منطقه تأثیرگذار باشد.

از دیگر نتایج این پژوهش این بود که بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با اخلاق اجتماعی، مربوط به خرید صنایع‌دستی به‌منظور حمایت از مردم محلی و کمترین میانگین نمره پاسخ مربوط به آگاهی از فرهنگ و اعتقادات مردم محلی بود. همچنین تمامی مسیرهای مدل بر اساس گویه‌های مقیاس معنی‌دار بوده است. در بُعد اخلاق اجتماعی، خرید و حمایت از مردم محلی با ضریب ۰/۵۶۳ بیشترین وزن و آگاهی از فرهنگ و اعتقادات مردم محلی با ضریب ۰/۴۰۹ کمترین وزن را در تعریف بُعد اخلاق اجتماعی به خود اختصاص داده بود. نتایج این بخش از پژوهش، با نتایج حاصل از مطالعات رضوانی (۱۳۹۳)، صالحی (۱۳۹۱) و عقیلی و همکاران (۱۳۸۸) همسو است. در تبیین این یافته می‌توان بیان نمود که گردشگری مدرن در پارادایم مدرنیته شکل گرفته و توسعه یافته است، بنابراین بسیاری از معضلات مدرنیته دامن‌گیر این گونه گردشگری نیز است. گردشگری مدرن در جست‌وجوی سود بیشتر در زمان کمتر و با بازدهی بیشتر است، اما در این میان ممکن است بسیاری از هزینه‌های پنهان نادیده گرفته شوند.

گردشگری مدرن مسائل اخلاقی زیادی را پدید می‌آورد که عمدتاً در دو زمینه مهم قابل‌ردیابی و بررسی‌اند: طبیعت و جامعه. اگر اخلاق را به معنای کانتی آن در نظر بگیریم، بسیاری از تلقی‌ها و کنش‌ها در گردشگری مدرن از عقلانیت کافی برخوردار نبوده و به همین دلیل غیراخلاقی‌اند. گردشگری مدرن رویکردی اکتشافی و فاتحانه دارد؛ رویکردی که در سده‌های گذشته و در دوران استعمار به کشف سرزمین‌های جدید و دسترسی به منابع بیشتر منتهی می‌شد. این رویکرد متکی به مفهوم دیگری است، یعنی گردشگر و سرزمینش با مقصد گردشگری جامعه و طبیعت آن تفاوت ماهوی دارد و هر یک سرنوشت مستقلی را پیش روی دارند؛ اما به نظر می‌رسد بتوان گردشگری مدرن را در زمینه اخلاق دوباره تعریف کرد و به نسخه جدیدی از گردشگری دست یافت که پایدار و مسئولانه باشد. همان‌گونه که در جریان تکامل اجتماعی کشاورزی با نیروی کار بردگان به کنشی غیراخلاقی بدل شده و مورد سرزنش قرار می‌گیرد، گردشگری مدرن نیز با آسیب‌های اجتماعی و زیست‌محیطی آن با همین وضعیت اخلاقی مواجه خواهد شد. لذا با ایجاد و آموزش رویکردهای اخلاقی در گردشگران می‌توان بر بسیاری از مشکلات که سبب بروز بی‌اخلاقی‌ها در گردشگری شده و آسیب‌هایی را بر محیط، مردم بومی منطقه و صنعت گردشگری وارد می‌سازد، فائق آمد.

بنابراین با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر، تمامی مؤلفه‌ها و مدل مفهومی پژوهش که در بالا آورده شده، تأیید می‌شوند و در حفاظت از پارک ملی لار مؤثرند، پس فرهنگ طبیعت‌گردی در حفاظت از پارک ملی لار مؤثر است. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش، شفافیت انتقال اخبار زیست‌محیطی به‌منظور تقویت حس اعتماد و ایجاد انگیزه مشارکت طبیعت‌گردان، ایجاد کانال‌های ارتباطی بین مردم و سازمان محیط‌زیست و سپردن سازمان‌یافته و کنترل‌شده برخی طرح‌های اجرایی و نظارتی به سازمان‌های عمومی غیردولتی<sup>۱</sup> فعال، توزیع و آموزش کدهای اخلاقی طبیعت‌گردی میان مراجعه‌کنندگان به پارک ملی، آموزش اخلاق زیست‌محیطی از سنین پایه و در مدارس و گنجاندن در کتب درسی، تعامل با ارگان‌های مربوطه مانند قوه قضاییه به‌منظور بالا بردن ضمانت‌اجرائی قوانین زیست‌محیطی و سخت‌گیری در محاکمه مجرمین در پارک‌های ملی، اجرای طرحی با عنوان "همیار محیط" به

1. non-governmental organizations (NGO)

این صورت که در سنین پایه و مدارس مسائل بنیادی زیست‌محیطی آموزش داده شود، ایجاد دروس تخصصی محیط‌زیست در تمام مقاطع مدرسه و دانشگاه به صورت تئوری و عملی پخش برنامه‌های با محتوای زیست‌محیطی در ساعات پریننده، ساخت برنامه‌های کودک و کارتون-های جذاب در مورد نحوه برخورد با محیط‌زیست و حیوانات، برجسته ساختن نمادهای زیست-محیطی موجود در منطقه مانند حیوانات باارزش و بومی، مناظر طبیعی، محل زندگی و ... به‌عنوان عنصر هویت و عامل همبستگی و اتحاد در میان افراد محلی، تصویرسازی و ساخت داستان‌ها و کارتون‌های جذاب برگرفته از آیات و احادیث و همچنین نحوه رفتار پیشوایان دینی با طبیعت و حیوانات در حوزه کودک و نوجوان و تبیین کامل اهمیت محیط‌زیست در منظر اسلام و سایر ادیان در میان مبلغان دینی و ترغیب آن‌ها به نشر این مسائل در میان مردم مذهبی از جمله پیشنهادهای این پژوهش است.

## منابع

- ابراهیمی، قربانعلی؛ محمدی لرگانی، وحیدجان؛ اندرواژ، سیده فاطمه (۱۳۹۵). "تحلیل جامعه‌شناختی پابندی گردشگران به هنجارهای اجتماعی". نشریه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. دوره ۵، شماره ۱۶، صفحه: ۱۸۷-۱۶۸.
- بادسار، محمد؛ قاسمی، مهدی (۱۳۹۲). "بررسی عوامل مؤثر بر احساس مسئولیت نسبت به حفاظت محیط‌زیست". دومین همایش ملی حفاظت و برنامه‌ریزی محیط‌زیست. صفحه: ۱۴-۱.
- بادسار، محمد؛ قاسمی، مهدی (۱۳۹۲). "بررسی عوامل مؤثر بر احساس مسئولیت نسبت به حفاظت محیط‌زیست"، دومین همایش ملی حفاظت و برنامه‌ریزی محیط‌زیست، همدان.
- حاجی‌زاده میمندی، مسعود؛ سیارخلج، حامد؛ شکوهی‌فر، کاوه (۱۳۹۳). "بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با رفتارهای محیط‌زیستی (مورد مطالعه: شهر یزد)". جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه. دوره ۳، شماره ۱، صفحه: ۸۳-۱۰۷.
- رضوانی و لباف خانیکی (۱۳۹۳). "رویکردی انتقادی به ابعاد، اصول و آثار اخلاق گردشگری مدرن". گردشگری شهری، دوره ۱، شماره ۱، صفحه: ۶۱-۴۷.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۵). "گردشگری و توسعه پایدار: ضرورت جاری‌سازی حفاظت محیطی در سیاست‌های توسعه گردشگری". نشریه مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۴، شماره ۱۲، صفحه: ۲۲-۱.
- صابری، زهره سادات؛ لطفی، علی؛ بختیاری، زهرا (۱۳۹۴). "بررسی تأثیر عوامل فرهنگی بر رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست در جوامع شهری مطالعه موردی شهر اراک". دومین همایش ملی پرستاری، روانشناسی، ارتقای سلامت و محیط‌زیست سالم. صفحه: ۱۱.
- صالحی، صادق؛ سلیمانی، کریم؛ پازوکی‌نژاد، زهرا (۱۳۹۴). "بررسی نگرش و رفتار مسئولانه دانشجویان نسبت به محیط‌زیست (مطالعه موردی: دانشجویان استان مازندران)". دو فصلنامه پژوهش‌های محیط‌زیست. دوره ۶، شماره ۱۱، صفحه: ۵۷۶-۵۶۲.
- صالحی، صادق؛ قدمی، مصطفی؛ همتی‌گویمی، زهرا (۱۳۹۱). "بررسی رفتارهای محیط‌زیستی در بین گردشگران ساحلی (مطالعه موردی: گردشگران ساحلی شهر بوشهر در ایام نوروز)". فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. دوره ۱، شماره ۱، صفحه: ۵۸-۳۵.

صالحی، صادق؛ امام‌قلی، لقمان (۱۳۹۱). "مطالعه تجربی رابطه آگاهی و رفتارهای زیست‌محیطی (مطالعه مناطق شهری و روستایی شهرستان سنندج)". *مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)*. تابستان ۱۳۹۱، دوره ۳، شماره ۱، صفحه ۱۴۷-۱۲۱.

عقیلی، سید محمود؛ خوش فر، غلامرضا؛ صالحی، صادق (۱۳۸۸). "سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه در شمال ایران (مطالعه موردی: استان‌های گیلان، مازندران و گلستان)". *علوم کشاورزی و منابع طبیعی*. دوره ۱۶، شماره ۱، صفحه: ۲۵۰-۲۳۶.

قیومی، عباسعلی؛ محمدخانی، کامران؛ سمنانی، مجید محمد (۱۳۹۱). "بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط‌زیست از دیدگاه شهروندان شهر تهران (مطالعه موردی: منطقه ۴ شهرداری تهران)". *مدیریت فرهنگی*. دوره ۶، شماره ۱۶، صفحه: ۵۱-۳۵.

کاظم‌لو، مرتضی (۱۳۹۳). "مدیریت اثرات دیدارکنندگان از پارک‌های ملی (مورد مطالعه پارک ملی کویر)". پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت گردشگری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی.

منتصری، زهرا؛ اشرف‌زاده، محمدرضا (۱۳۹۶). "بررسی سطح آگاهی و شناخت مردم شیراز نسبت به پارک ملی بوم". *انسان و محیط‌زیست*. دوره ۱۵، شماره ۴، شماره پیاپی ۵۴، زمستان ۱۳۹۶، صفحه ۱۹-۱۱.

نجف‌لو، پریسا؛ صلاحی مقدم، نفیسه (۱۳۹۲). "نهادینه‌سازی فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست"، *اولین همایش ملی برنامه‌ریزی حفاظت، حمایت از محیط‌زیست و توسعه پایدار*.

Beckert, K., & Sweeney, O. (2015). It's Pachamama mate!: Time for Australians to protect our place?. *Nature New South Wales*, 59(1), 40.

Breuner, C. W., & Hahn, T. P. (2003). Integrating stress physiology, environmental change, and behavior in free-living sparrows. *Hormones and behavior*, 43(1), 115-123.

Buttel, F. H. (1979). Age and environmental concern: A multivariate analysis. *Youth & Society*, 10(3), 237-256.

Carrigan, A. (2011). *Postcolonial tourism: literature, culture, and environment*. Routledge, 1st Edition.

Chambers, E. (2009). From authenticity to significance: Tourism on the frontier of culture and place. *Futures*, 41(6), 353-359.

Collier, A. D. *7th International Zebrafish Behavioral Neuroscience and Neurophenotyping Workshop (ZB2N)*, Washington DC, November 2014.

Craig, C. A. (2019). The Weather-Proximity-Cognition (WPC) framework: A camping, weather, and climate change case. *Tourism Management*, 75, 340-352.

Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (1978). The “new environmental paradigm”. *The journal of environmental education*, 9(4), 10-19.

Lazzerini, F. T., Orlando, M. T., & De Prá, W. (2018). Progress of negative air ions in health tourism environments applications. *Bol. Soc. Esp. Hidrol. Méd*, 33, 27-46.

Masud, M. M., Akhtar, R., Afroz, R., Al-Amin, A. Q., & Kari, F. B. (2015). Pro-environmental behavior and public understanding of climate change. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 20(4), 591-600.

Sharp, R. R., & Barrett, J. C. (1999). The environmental genome project and bioethics. *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 9(2), 175-188.

Vicente-Molina, M. A., Fernández-Sáinz, A., & Izagirre-Olaizola, J. (2013). Environmental knowledge and other variables affecting pro-environmental behaviour: comparison of university students from emerging and advanced countries. *Journal of Cleaner Production*, 61, 130-138.

Willuweit, L. (2009). *Promoting Pro-Environmental Behavior: An Investigation of the cross-cultural environmental behavior patterns*. The Case of Abu Dhabi.

Yoon, J. I., Kyle, G. T., Van Riper, C. J., & Sutton, S. G. (2013). Testing the effects of constraints on climate change-friendly behavior among groups of Australian residents. *Coastal Management*, 41(6), 457-469.